

KALNICKÁ, Zdeňka: INTERPRETACE. Červený Kostelec: Pavel Mervart – Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2019. 245 s.

Dana Hučková

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.4.9>

ORCID ID: 0000-0002-6157-8821

Filozofka a estetička, profesorka Zdeňka Kalnická (1953) pracuje na Katedre filozofie Filozofickej fakulty Ostravskej univerzity v Ostrave. V osemdesiatych a v prvej polovici deväťdesiatych rokov (do roku 1995) pedagogicky pôsobila na Katedre estetiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde predtým vyštudovala odbor filozofia a estetika, a v slovenskom prostredí aktívne vystupovala aj ako prekladateľka filozofických a estetických prác z angličtiny (Umberto Eco, Paul Ricoeur, William James, Richard Shusterman) a tiež ako spolupracovníčka feministického časopisu *Aspekt*. Feministická filozofia a gender studies tvoria dlhodobo významnú oblasť jej vedeckého záujmu, k ďalším kľúčovým okruhom patria súčasná filozofia, predovšetkým pragmatizmus a hermeneutika, hlbinná psychológia Carla Gustava Junga, estetika a problematika interpretácie umenia. Jej najnovšia monografia s nepochybne jednoduchým názvom *Interpretace* zahŕňa jedenásť textov z rokov 1997 – 2018, ktoré sú radené chronologicky, podľa časovej postupnosti vzniku, no zároveň sú prepojené – alebo, ako hovorí samotná autorka, zosieťované – metodologicky aj tematicky. Spojivom na metodologickej úrovni sú interpretačné stratégie pragmatizmu, hermeneutiky (respektíve archetypálnej hermeneutiky) a feminizmu, spoločnými témami sú symbol vody, problematika

hmatu, postavy antickej mytológie, diela surrealistických autorov. Veľmi dôležité sú však aj rámčujúce časti knihy – úvod, kde Z. Kalnická širšie tematizuje problém interpretácie, a záver, kde spätne definuje vlastné interpretačné stratégie jednotlivých interpretačných sond:

„Pragmatický aspekt interpretáci [...] je možné vidieť v tom, že otvorené identifikujú svoj úhel pohľadu, tj. zájem o genderový aspekt jako hlavní interpretační optiku; hermeneutický v tom, že proces chápání uměleckých děl se děje v hermeneutickém kruhu (celku a části, resp. teoretického rámce a konkrétní interpretace), archetypálně-hermeneutický v orientaci na interpretaci symbolů poukazujících na archetypy, a feministický v tom, že archetypy a symboly jsou (re)interpretovány z hlediska ženské před-patriarchální tradice a z pozice snahy žen o sebepoznání“ (strana 208).

Všeobecne zameraný úvod poskytuje akési „teoretické minimum“, cez tri vybrané filozoficko-estetické koncepcie – fenomenologickú Romana Ingardena, štrukturalistickú Jana Mukařovského a pragmatickú Johna Deweyho – približuje vzťah umenia a interpretácie, s upozornením, že „potřeba interpretace je ‚zabudována‘ přímo v ontologické povaze uměleckého díla [...], že interpretace uměleckého díla je tvořivým a ‚riskantním‘ [...] procesem; je ‚praxí objevování, ne metodou dokazování‘“ (strana

466 15). Z. Kalnická nastoľuje tiež otázku vzťahu chápania (porozumenia konkrétnemu umeleckému dielu) a interpretácie, respektíve vzťahu medzi zmyslovo vnímateľnou stránkou umeleckého diela a významom diela (ako hľadania odpovede na otázku, čo dané dielo „znamená“). Význam diela sa dá identifikovať na troch úrovniach, prostredníctvom autora/autorky, materiálnej podoby diela a vnímateľa/vnímateľky, s čím súvisí trojitá podoba interpretačných prístupov, rozdelených podľa priority intencie autora, intencie textu alebo intencie recipienta. Prostredníctvom odkazov na formulácie Erica Donalda Hirscha, Richarda Rortyho a U. Eca definuje Z. Kalnická vlastnú pozíciu, keď v nadväznosti na U. Eca a R. Shustermana charakterizuje svoje interpretačné texty ako „slovné artikulované a písomne zachytené výsledky vedomé intelektuálne práce“, vyvolané „zájmom o určitá diela, o jisté životní (filozofické a estetické) problémy a někdy i o „problémovou“ situaci, která při kontaktu s nimi nastala“ (strana 21).

Predmetom jej interpretácie sú nielen literárne texty, ale aj výtvarné a hudobné diela, pričom vo všetkých troch umeleckých oblastiach sa do popredia dostávajú predovšetkým rodové otázky, problematika (rodovej) identity, téma životnej a esteticko-umeleckej skúsenosti. Z literárnych tvorcov sú v knihe zastúpení William Shakespeare, Božena Němcová, Karel Čapek, výtvarné umenie sprostredkujú intermediónne autorky a výtvarné umelkyne vystavujúce svoju tvorbu a prezentujúce svoje videoprojekcie a inštalácie na podujatí Dni Aspektu v roku 1996, ale aj súčasný izraelský umelec žijúci v New Yorku Roy Nachum (ročník narodenia 1979), no predovšetkým autori a autorky inklinujúci k surrealizmu ako Salvador Dalí, španielsko-mexická maliarka Remedios Varo (1908 – 1963), anglicko-mexická maliarka a spisovateľka Leonora Carrington (1917 – 2011). Hudbu sprostredkujú Claude Debussy, Bedřich Smetana a súčasný čínsky skladateľ Tan Dun (1957).

Blízky vzťah k surrealizmu prezentovala Z. Kalnická vo viacerých svojich predchádzajúcich prácach, napríklad v knihe *Obrazy vody*

a *ženy* s podtitulom *Filozoficko-estetické úvahy* z roku 2002 (jej druhé vydanie vyšlo v roku 2007 s pozmeneným názvom *Archetyp vody a ženy*). Surrealistický výtvarný prejav (aj básnický komentár k nemu) je pre Z. Kalnickú výzvou na vhlbenie sa do jeho symbolických a znakových vrstiev, na odkrývanie rôznych aspektov, ktoré autor, respektíve autorka vložili do svojej umeleckej výpovede (*Remedios Varo: Žena vycházející z ordinace psychoanalytika; Setkání se Salvadorem Dalí na cestě k andro-gyné: Metamorfóza Narcise; Minotaurus a jeho dcera: příběh mýtu a obrazu Leonory Carrington; Umění a subverze /genderových/ dualit: Harmonie Remedios Varo*). Ako teoreticky erudovaná interpretka prepája vybrané stratégie pragmatickej, hermeneutickej a feministickej estetiky, čo jej umožňuje ukázať vybrané konkrétne umelecké diela v detailnom zábere a zároveň v širšom kontextovom prepojení.

V interpretáciách Z. Kalnickej má svoje miesto tak obrazotvornosť, ako aj konceptuálne myslenie. Analyzuje zmyslové pocity a emócie sprostredkované umeleckými dielami, rovnako však odhaľuje vrstvu archetypov a kultúrnej pamäti. Mytologické postavy Narcisa a Minotaura využívá ako modely pojmového vymedzenia podstaty umenia, v ktorých sa s Narcisom spája chápanie umenia ako odrazu a s Minotaurem vnímanie umenia ako výrazu nevedomia.

Myšlienka, že západná kultúra je postavená na preferencii zraku (pričom pohľadu je vlastná tendencia objektivizovať), formulovaná v prvom texte *Mnohotvárnosť feministického umění: výtvarné umělkyně na Dnech Aspektu*, sa sporadicky vynára aj v ďalších príspevkoch (*Setkání se Salvadorem Dalí na cestě k andro-gyné: Metamorfóza Narcise; Já a dotek, světlo a tma: Autopotrét Roye Nachuma*), čím vytvára jednu z viacerých motivických línií knihy. Iným spoločným prvkom je uplatňovanie novej optiky, napríklad štúdia *Feministická reinterpretace psychoanalytické interpretace umění: Král Lear Williama Shakespeara* ukazuje na produktivnosť „znovu-promyšlení teoretických základů moderní západní kultury ve spojení s katego-

riemi rodu“ (strana 46). Obdobné prepojenie prvotných koncepcií sveta, mytologických aj filozofických (antických gréckych), a symbolických asociácií štyroch základných živlov (zeme, vody, ohňa a vzduchu) s perspektívou súčasných teoretických konceptov sa ukazuje smerodajné aj v čítaní literárneho textu z 19. storočia (*Čtyři doby – čtyři živly: Božena Němcová archetypálně feministicky*); cyklickosť je tu prezentovaná nielen ako ženský princíp, ale tiež ako prvok kompozičnej výstavby poviedky B. Němcovej z roku 1855. Na výklad symbolických významov obrazov vody v literárnom texte, aj s asociáciami na ženu, nadväzuje interpretačná sonda *Vodní hudba: Claude Debussy, Bedřich Smetana a Tan Dun*, zvyrazňujúca aspekt imaginácie pri vnímaní hudby i polohy emocionálneho naladenia, ktoré hudba sprítomňuje či vyjadruje. Následne sa venuje rôznym asociáciám a alúziám, ktoré hudobné spracovanie vodného prvku vyvoláva u poslucháča, a jeho analógiám s inými symbolickými obrazmi. Pocitovú stránku využíva takisto text *Pohládit „prázdny střed“: Karel Čapek mezi filozofii a uměním*, keďže východiskom úvahy je pocit prázdnoty zažívaný človekom modernej doby. Interpretáciu troch vybraných poviedok dopĺňa pasáž o teoretizácii prázdneho stredu, s odkazmi na pragmatickú filozofiu J. Deweyho, pričom konexie medzi filozofiou a umením tu nie sú pertraktované vo všeobecnej rovine, ale na konkrétnych textových príkladoch: „K. Čapek akceptuje prázdny střed, ale zároveň nabízí jeho vyplnění, k němuž použije v uměleckých textech vodu a ve filozofických textech pragmatickou ontologii a epistemologii. Čapkův pragmatizmus se neprojevuje jen v rovině teoretické a metaforické, ale také stylistické; jeho obraz světa je ztěles-

něn i v tak zdánlivě nepatrné záležitosti, jakou je časté použití středníku (který snad můžeme povýšit na jeho filozofický symbol“ (strana 90). Interpunkčné znamienko bodkočiarky umožňujúce voľné reťazenie asociácií sa tak u K. Čapka stáva výrazom pluralistického pohľadu a názoru na svet.

Vo väčšine statí ide o znovu-premýšľanie a novú interpretáciu, okrem týchto aspektov je však pre výklady Z. Kalnickej dôležitá takisto re-valorizácia. Nové zhodnotenie sa spája napríklad s hmatom, ktorý je definovaný ako „zabudnutý“ estetický zmysel, pričom po krátkom prehľade významu dotyku v dejinách výtvarného umenia sa pozornosť presúva na súčasné české, slovenské i zahraničné haptické/taktilné umenie (*Hermeneutika hmatu: Jak rozumět doteku ve výtvarném umění; Já a dotek, světlo a tma: Autoportrét Roye Nachuma*).

Z. Kalnická ponúka sústredenú, erudovanú a zároveň nepopierateľne kreatívne analýzy konkrétnych umeleckých diel situované do širokej siete esteticko-filozofických vzťahov a teoretických konceptov, ktoré poskytujú množstvo podnetov pre porozumenie a výklad aj iných literárnych textov, tiež tých zo slovenskej literatúry. S vedomím znalosti úskalia nad-interpretácie si kladie kontrolné otázky a overuje nosnosť asociatívnych reťazcov, v logicky štruktúrovanom, mnohosmerne vedenom a vrstevnatom výklade je systematická a precízna. Jej kniha je ukážkou interpretačnej citlivosti a aj interpretačného umenia, cez aspekt interpretačne zachytenej (verbalizovanej) obohacujúcej estetickej skúsenosti dopĺňa poznanie čitateľov a kultivuje ich schopnosť pristupovať k umeleckým dielam minulosti i súčasnosti s otvorenou myslou.

Mgr. Dana Hučková, CSc.

Ústav slovenskej literatúry SAV

Dúbravská cesta 9

841 04 Bratislava

Slovenská republika

E-mail: Dana.Huckova@savba.sk